

Історія України

Тема: Українська революція 1917-1921 рр.

План

1. Утворення Центральної Ради та її діяльність. Боротьба за владу в Україні у жовтні - грудні 1917 р. Проголошення УРСР.
2. Перша війна радянської Росії проти УРСР. IV універсал Центральної Ради. 3. Гетьманат Павла Скоропадського.
4. Внутрішня і зовнішня політика Директорії. Проголошення ЗУНР. Злука УНР і ЗУНР.
5. Встановлення радянської влади в Україні. Соціально - економічна політика УСРР.

У новітній історії України період з березня 1917 р. по березень 1921 р. посідає особливе місце. Це драматичний, вкрай суперечливий і водночас насичений важливими політичними і соціально-економічними подіями період української національно-демократичної революції, громадянської війни та іноземної збройної інтервенції.

Гостра політична боротьба, змагання за незалежність України в 1917-1921 рр., за її державність піднесли національну свідомість українського народу, який зробив вагомий внесок не лише в історію України, а й в історію Європи, світову історію. На міжнародній політичній арені було поставлене "українське питання" і продемонстровані перші кроки його вирішення.

Навесні-влітку 1917 р. український національно-визвольний і революційно-демократичний рух досягнув свого апогею. Його яскравими віхами стали:

- Всеукраїнський національний конгрес (6-8 квітня 1917 р.);
- Перший Всеукраїнський військовий з'їзд (5-8 травня 1917 р.);
- Другий Всеукраїнський військовий з'їзд (5-11 червня 1917 р.);
- Всеукраїнські з'їзди селянських і робітничих депутатів (травень-липень 1917 р.).

Все це було яскравим свідченням того, що в Україні набирав сили національно-визвольний рух, ширилась своя, неадекватна російській, Українська демократична революція, за своїм характером і змістом як національна, так і соціально-економічна.

Важливими офіційними документами, за якими чітко простежується державотворча діяльність Центральної Ради, були її **Універсали**.

Того ж дня, 16 (29) квітня 1918 р., коли була розігнана Центральна Рада, в Києві, на з'їзді хліборобів **було обрано Павла Скоропадського гетьманом України**. Німецька окупаційна влада санкціонувала державний переворот. П. Скоропадський із пафосом проголосив відновлення Української Держави (на відміну від Української Народної Республіки Центральної Ради).

Нова державна влада ґрунтувалася на незвичайному поєднанні монархічних, республіканських і, що особливо характерно, диктаторських засад. Гетьман наділявся широкими прерогативами: йому належало виняткове право видавати закони, призначати кабінет міністрів, керувати зовнішньою політикою та військовими справами й бути верховним суддею країни. Але ці претензії на майже необмежену владу не могли приховати того факту, що влада в Україні практично належала німцям, а не українцям.

Внутрішня політика П. Скоропадського проводилася не в останню чергу в інтересах фабрикантів, банкірів, підприємців та поміщиків. Сформований гетьманом уряд складався переважно з представників поміщицького, буржуазних класів і їхніх партій. Гетьманський кабінет міністрів очолив великий землевласник Ф. Лизогуб.

Становище селян та робітників за гетьманського режиму різко погіршилось. У селян силою відбирали майно, передане їм земельними комітетами відповідно до законодавства Центральної Ради. У липні 1918 р. було прийнято закон "Про засоби боротьби з розрухою сільського господарства", згідно з яким селяни разом із худобою, возами та іншим реманентом віддавалися в розпорядження поміщиків. Організатори страйків на польових роботах підлягали тюремному ув'язненню терміном до одного року.

Гетьманський режим примусив робітників працювати більш інтенсивно. Порушувався закон про 8-годинний робочий день, виданий урядом Центральної Ради. Його тривалість на багатьох об'єктах збільшилася до 9-10, а ще на деяких - до 12 годин. Функції профспілок різко обмежувалися, їм заборонялося втручатися в питання найму та звільнення робітників. Заборона страйків, організація підприємцями локаутів стали характерною ознакою часу.

Внутрішня політика Української Держави була зорієнтована і на виконання потреб німецької адміністрації. Влітку 1918 р. в Україні склалася розгалужена система німецьких окупаційних воєнно-економічних організацій, безпосередньо зайнятих вивозом за кордон сировини та продовольства. Керівною ланкою цієї системи було "Імперське господарське бюро при німецькій делегації в Україні". Австро-угорські війська мали свої відповідні органи.

Після того, як термін підписаних із Центральною Радою економічних угод вичерпався, німці примусили гетьманський уряд підписати 10 вересня 1918 р. нову угоду. Німці отримали право на вивіз із України великої кількості хліба, насіння, великої рогатої худоби, овець, інших продуктів харчування, а також сировину - марганцевої й залізної руди, деревини, спирту, шкіри, тютюну тощо.

За П. Скоропадського відбулося відновлення буржуазно-поміщицького, монархічного режиму в Україні, його внутрішня соціально-економічна політика стала основою для відродження буржуазно-поміщицького ладу поваленої Російської імперії. Під час Гетьманщини до Києва з Росії переїхало чимало промисловців, поміщиків, фінансистів, міністрів і генералів. Зокрема, тут знайшли притулок Пуришкевич, Рябушинський, Шульгін та ін. Вони були засновниками відповідних політичних угруповань, що мали за мету відновлення великої і неподільної Росії. Різні за політичними поглядами, ці організації об'єднувала спільна ненависть до української державності. Всі вони не визнавали незалежної України та українців як націю.

Проте в діяльності Української держави П. Скоропадського були й позитивні сторони. Часамперед вони стосуються освітньої, національно-культурної сфери.

В порівнянні з Центральною Радою гетьманський уряд проводив активнішу зовнішню політику. Якщо перша мала офіційні дипломатичні стосунки (не враховуючи тимчасовий уряд Росії) лише з Німеччиною, Австро-Угорщиною та Туреччиною, то Гетьманщина обмінялася посольствами з 12 країнами. Важливого значення у зовнішньополітичній сфері діяльності Української держави набули Бессарабське та Кримське питання, проблема західноукраїнських земель Холмщини і Підляшшя.

Фактично з самого початку гетьманського перевороту стала формуватися опозиція П. Скоропадському. Влітку 1918 р. розгортається справжній повстансько-визвольний рух проти гетьманського режиму та окупаційних німецько-австрійських військ. Однією з вагомих причин майбутнього краху гетьманського режиму стала відмова українських соціалістичних партій брати участь у розбудові Української Держави. Ряд спроб П. Скоропадського залучити на свій бік ці партії та їхніх авторитетних лідерів залишилися безрезультатними.

У своєму першому програмному документі, опублікованому 26 грудня 1918 р., - **Декларації** - проголошувалася ліквідація гетьманського режиму й відновлення незалежної Української Народної Республіки.

З'ясовуючи роль і місце **Директорії УНР** у демократичній революції, звертаємо увагу студентів на вкрай суперечливий характер її внутрішньої соціально-економічної політики. Незважаючи на прийняті законодавчі акти, що мали за мету соціальний захист трудящих мас, уряд Директорії так і не зміг втілити їх у життя.

Неспроможність розв'язати нагальні соціально-економічні проблеми і передовсім аграрне питання, характерна "отаманізація" режиму Директорії викликала проти неї суспільний опір, який невдовзі переріс у масові повстання.

Ще наприкінці листопада 1918 р. у Москві за ініціативою ЦК КП (б) У було створено маріонетковий Тимчасовий робітничо-селянський уряд України. У своєму Маніфесті він закликав трудящих до боротьби за відновлення радянської (читай: російської) влади в Україні. Почалася певна "більшовизація" повстання. На радянський бік перейшли війська Нестора Махна, повстанська група отамана Григор'єва, отамана Терпила (Зеленого) та ін.

4 січня 1919 р. рішенням Реввійськради РРФСР був створений **Український фронт** на чолі з В. Антоновим-Овсієнком. Протягом січня це військо захопило Чернігів, Полтаву, Катеринослав, а 5 лютого - Київ. Січневі бої продемонстрували недієздатність армії УНР, а також виявили неспроможність Директорії знайти політичну платформу для створення міцної соціальної опори.

Яскравою сторінкою в державотворчій діяльності Директорії УНР стало проголошення 22 січня 1919 р. в Києві на Софіївській площі акту злуки між ЗУНР (Західно-Українською Народною Республікою) та УНР - об'єднання Східної та Західної частин України в єдину соборну Українську Народну Республіку.

В умовах, коли вже було цілком очевидно, що Директорія не зможе, розраховуючи на власні сили, утриматися при владі, її керівники звернулися за допомогою до Антанти, зокрема Франції, війська якої на той час розпочали інтервенцію на півдні України.

У квітні 1919 р. армія Директорії фактично було розбита і вже в травні уряд УНР переїхав до Східної Галичини. До влади в Наддніпрянській Україні прийшли народженні Росією радянські владні структури. **Ще в січні 1919 р. згідно з декретом так званого Тимчасового робітничо-селянського уряду України була проголошена Українська Соціалістична Радянська Республіка.** Очолив уряд УРСР Х. Г. Раковський.

В основі внутрішньої політики цього уряду лежали воєнно-комуністичні заходи, запозичені з практики Радянської Росії. Одним із найжорстокіших заходів для українського села стало впровадження, за декретом уряду УРСР від 12 квітня 1919 р., грабіжницької продовольчої розкладки. Селяни за твердими цінами мали віддавати державі весь зібраний хліб за винятком норми, необхідної для власного харчування та ведення господарства.

Навесні-влітку 1919 р. в Україні з'явилися селянські озброєні загони як відповідна реакція хліборобів на політику воєнного комунізму. Селянські виступи проходили під гаслами: "Геть Комуни!", "За Радянську владу без комуністів!".

Для придушення "куркульської контрреволюції" уряд УРСР по суті створив спеціальний **Внутрішній фронт**. Вкрай негативна реакція українського села на заходи "воєнного комунізму" позбавила більшовиків соціальної опори в масах і призвела до катастрофічного падіння боєздатності їхньої армії. Це, в свою чергу, дало змогу денікінцям перейти влітку 1919 р. в активний наступ. Потрапивши у безвихідь, нав'язана Москвою влада в Україні впала.

Після розгрому денікінських військ Антанта і США організували новий похід проти Радянської Росії та УРСР. Цього разу ударною силою виступила панська Польща, чия армія (за допомогою країн Антанти) стала однією з найбільших у Європі.

За дорученням С. Петлюри дипломатична місія УНР у Варшаві тривалий час вела переговори з польським урядом про формування спільного антибільшовицького фронту в Україні. І 28 квітня 1920 р. у Варшаві було укладено угоду між УНР і Польщею, за якою друга визнавала Директорію як "верховну владу УНР". Але це "визнання" коштувало Україні значних територіальних втрат. До Польщі відходила Східна Галичина, Холмщина, Підляшшя, частково Полісся і 7 повітів Волині.

Безперечно, що **Варшавський договір був певною зрадою інтересів українського народу**, адже до Польщі відходила територія площею понад 100 тис. кв. км з населенням близько 10 млн. осіб. Особливо велике обурення Варшавський договір викликав у Галичині, оскільки він перекреслив усю боротьбу галичан за незалежність і передав їх під владу Польщі.

Крім політичної конвенції, Варшавський договір містив ще й військову, за якою 25 квітня 1920 р. об'єднані збройні сили Польщі й УНР перейшли у наступ на позиції Червоної армії. Завдяки перевазі в силі та озброєнні, польським воякам вдалося вигнати більшовиків із майже всієї Правобережної України й 7 травня вступити до Києва.

У травні 1920 р. проти нечисленної 13-ї радянської армії розпочали наступ війська Врангеля, озброєні Антантою. Врангелівці планували не лише врятувати від розгрому польську армію, а й захопити Північну Таврію, Донбас і вирушити звідти вглиб Правобережжя та з'єднатися з поляками. І після фронтального наступу від Перекопа і Чонгара Врангель захопив значну частину Північної Таврії та витіснив війська 13-ї армії на правий берег Дніпра.

Одночасне ведення війни на два фронти - проти поляків і врангелівців - було непосильним для більшовицької влади. Давалися взнаки страшенна розруха, господарська криза, а також серйозні прорахунки командування, зокрема в недооцінці військових сил противника.

Після невдалого наступу в серпні-вересні 1920 р. на Варшаву радянсько-польський фронт стабілізувався по лінії Коростень - Житомир - Бердичів. Зі свого боку керівні кола Польщі, теж не маючи достатніх сил для продовження війни, вирішили за краще підписати 12 жовтня 1920 р. в Ризі попередні умови мирного договору.

А 18 березня 1921 р. у Ризі делегації РРФСР, УРСР і Польської республіки уклали мирний договір, за яким до Польщі відійшли західноукраїнські та західнобілоруські землі. Ризький мирний

договір стверджував повну суверенність кожного партнера, а отже, України та Білорусії, та зобов'язував усі сторони не чинити жодних ворожих дій проти кого-небудь з-поміж них.

Таким чином, за визнання Української Соціалістичної Радянської Республіки Польщею до неї відійшли Холмщина, Підляшшя, Західна Волинь, Західне Полісся. Українські землі знову стали розмінною монетою. Доля Галичини спершу не була чітко визначена.

14 березня 1923 р. країни Антанти на конференції в Парижі ухвалили рішення про приєднання Галичини до Польщі з умовам надання їй автономних прав.

Заключною сторінкою громадянської війни став розгром червоними військами врангелівських військ, які утримували Крим та інші регіони Південної України.

Після фіаско визвольних змагань в Україні (за винятком західноукраїнських земель) утвердився окупаційний більшовицький режим. Було запроваджено жорстоку централізацію економічного і політичного життя. Центр розглядав УРСР як підлеглу Москві автономну частину Радянської Росії, а КП (б) У - як крайовий загін РКП (б). Із утвердженням більшовицької влади Україна втратила свою незалежність.